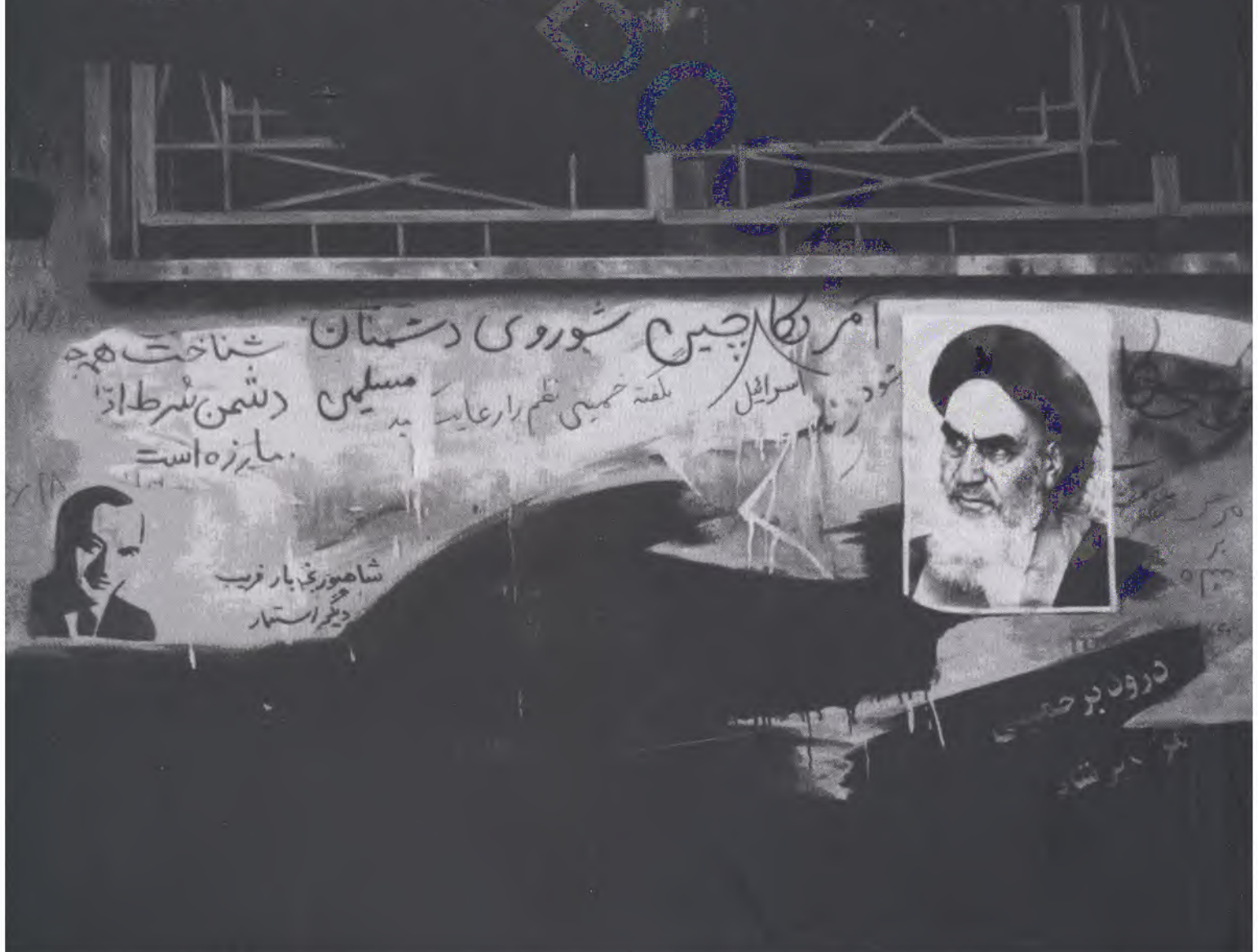

عباس کاظمی

امر روزمرہ در جامعہٴ پسا انقلابی

فهرست

۹	فهرست تصاویر	
۱۱	تقدیر و تشکر	۱
۱۳	درآمد	

بخش اول: فرهنگ امر مادی و زندگی روزمره

۲۱	۱ مقدمه
۲۷	۲ زندگی اجتماعی اشیا
۳۵	۳ زندگی نامه فرهنگ اشیا
۳۹	۴ نظریه اشیا
۴۵	۵ به سوی مطالعات فرهنگ مادی در زندگی روزمره

بخش دوم: زندگی سیاسی اشیا در ایران انقلابی

۵۵	۱ پیکان و توده وارشدن زندگی شهری در دهه ۱۳۶۰
۶۵	۲ تجربه صف در دهه ۱۳۶۰
۷۹	۳ دیواز: درباره نقاشی های طبیعت روی دیوارهای تهران

۹۱	۴	مصرف ویدئو و زندگی روزمره در دهه ۱۳۶۰
۱۰۹	۵	زندگی لباس‌های جین در دهه ۱۳۶۰
۱۲۵	۶	کراوات این شیطان کوچک

بخش سوم: جامعه پساانقلابی

۱۴۱	۱	گذار از جامعه انقلابی به جامعه مصرفی
۱۵۳	۲	جامعه جدایی
۱۶۵	۳	خانه در جامعه پساانقلابی
۱۷۳	۴	از زندگی روزمره زیرزمینی تا برج‌نشینی
۱۸۱	۵	ایدئولوژیک شدن شادی در ایران
۱۸۷	۶	خشونت در زندگی روزمره
۱۹۳	۷	اخلاق مذهبی و روحیه کنکوری: کنکوری شدن زندگی روزمره
	۸	فساد طبقه متوسط: تأملی در صفحه اینستاگرام
۲۰۳		بچه پولدارهای تهرانی

ضمیمه: تصویر انقلاب

۲۱۳	۱	ایماژ پیرزن خیابان‌نشین
۲۱۹	۲	زیباشناختی کردن ابژه‌های نسل انقلاب
۲۲۵	۳	انقلاب در انقلاب: نشانه‌شناسی بیل‌بورد گاج در میدان انقلاب

۲۳۱		کتاب‌شناسی
۲۳۷		نمایه

فهرست تصاویر

۶۷	ایستادن مردم در صف نفت	تصویر ۱
۶۹	نمونه‌ای از دفترچه سهمیه خانوار در دهه ۱۳۶۰	تصویر ۲
۷۱	برگ‌هایی از کوپن دفترچه بسیج اقتصادی	تصویر ۳
۷۲	به انتظار ایستادن مردم در صف نفت	تصویر ۴
۷۳	به صف ایستادن مردم و صرف زمان طولانی برای آن	تصویر ۵
۷۵	کسالت زندگی در به صف ایستادن	تصویر ۶
۸۰	نمونه‌ای از نقاشی دیواری طبیعت	تصویر ۷
۸۱	نمونه‌ای از نقاشی دیواری خانه‌های قدیمی	تصویر ۸
	نقاشی از دیوارهای انقلاب (دیوارنوشته‌های انقلاب)، مرتضی کاتوزیان)	تصویر ۹
۸۳		
۸۶	نقاشی شهدا در بزرگراه شیخ فضل الله	تصویر ۱۰
۸۸	نقاشی شهید آغشته به خون بر دیوارهای تهران	تصویر ۱۱
۸۹	نقاشی دیواری طبیعت بر دیوارهای تهران	تصویر ۱۲
۸۹	نمایی از آبشار در نقاشی دیواری در تهران	تصویر ۱۳
۹۰	نقاشی طبیعت و مراتع بر دیوارهای تهران	تصویر ۱۴

درآمد

کتاب حاضر اهداف کوچکی دارد: نخست، کتاب بخشی از تجربه زیسته‌ام است بی آن‌که خواسته باشم شرح حال نویسی کنم. هنگامی که شش‌ساله بودم، انقلابی عظیم به همراه تحولات ریز و درشت آن رخ داد. هم‌نسلان من بزرگ شدند و قامت افراشتند، با جریان پُرخروش انقلاب همراه شدند و مبارزه کردند و سپس هریک نگاه و مُراد خود از انقلابی بودن را تفسیر کردند.

وقتی به کلاس اول رفتم، انقلاب یک‌ساله شده بود. تمامی زندگی را شوری دربر گرفته بود که آن را پایانی نبود. انقلاب چونان سرودی بر لبان مردم جاری بود. مردم حالتی متفاوت داشتند، گویی همگی جوانان بالغی شده بودند با آرمان‌های بزرگ و آرزوهای بی‌پایان. نسل ما که کلاس اول را تجربه می‌کرد، تفاوت‌های عظیم را در مدرسه و سال به سال تجربه می‌کرد. مدرسه بخشی از انقلاب شده بود: معلمان، کارکنان، دیوارنوشته‌ها و سرودهای انقلابی سر صف‌ها دائماً تغییر می‌کردند: هرروز شعارها طولانی‌تر می‌شدند و تحول آن‌ها، تحول جامعه انقلابی را به‌سادگی نشان می‌دادند. تغییرات جزئی و سریعی که خود را در عرصه‌های متفاوتی چون پوشاک، فراغت، آداب مذهبی، شیوه سخن‌گفتن، شکل آرزوها و امیال مردم نشان می‌داد، حکایت از پرورش ذهنیت

از علی میرسپاسی، آصف بیات و مسرت امیرابرهیمی که کتاب را پیش از انتشار خواندند و انرژی مثبتی به این اثر بخشیدند، قدردانی می‌کنم. بی‌تردید قدردان همسر عزیزم بهارک هستم که اشتباهات محتوایی در کتاب را متذکر شد و اصلاحاتی در متن انجام داد. از پسر نیمه‌عذرخواهی می‌کنم که زمان فراغت و سخن‌گفتن با او در طول یکسال ونیم گذشته صرف‌نهایی کردن کتاب شد؛ هرچند انرژی و تشویق این دو یکی از انگیزه‌های اصلی‌ام در اتمام کار بوده است.

در پایان باید از آقای علیرضا جاوید، مدیر انتشارات فرهنگ جاوید، تشکر کنم که نقش ایشان در این کتاب صرفاً به‌عنوان ناشر نبوده است بلکه در طول پنج سال اخیر با هم دربارهٔ کتاب و پیشرفت آن به‌طور مستمر گفت‌وگو می‌کردیم.

عباس کاظمی

تهران، زمستان ۱۳۹۴

فرد انقلابی داشت؛ ذهنیتی که باید خود را با حجم عظیمی از تغییرات تطبیق می‌داد.

نسلی که با انقلاب هوشیار شده بود، شخصاً جنگ را در انتهای دوران دبستان و راهنمایی تجربه می‌کرد. جنگ تحمیلی هشت‌ساله، همه‌چیز را برای زندگی ما تعریف کرده بود. حتی بازی‌های کودکان ما نیز جنگی شده بود! میانه دبیرستان بود که جنگ پایان یافت و به ما گفته شد که عصر سازندگی فرا رسیده است. ما دانشگاه را با دوران سازندگی آغاز کردیم. تهران شروع به تغییر کرد: بزرگراه‌های جدیدی ساخته شد، فرهنگسراها راه افتادند، نقاشی‌های دیواری چهره شهر را دگرگون کردند و مهم‌تر از همه آن‌که دهه ۱۳۷۰ عصر بازگشت مراکز خرید بود و نشان داد که مفهوم مصرف در دهه دوم انقلاب جایگزین مفاهیم تحلیلی پیشین شده است.

نسل ما تحصیلات تکمیلی را با دوران اصلاحات تجربه کرد. زندگی روزمره چندپاره شده در عصر سازندگی، شکاف بیش‌تری برداشته بود و سیاست به زندگی روزمره بازگشته بود. با این حال، احمدی‌نژاد زندگی روزمره را سیاسی‌تر کرد؛ پابرهنگان انقلابی را به میدان شهر برگرداند و تلاش کرد زندگی روزمره را به شرایط انقلابی (با تنگناها، احساسات و مخاطراتش) نزدیک گرداند. دوره‌ای که امروزه نیز تجربه می‌کنیم به اندازه برهه‌های پیشین با دلهره، نگرانی و تشویش نسبت به آینده همراه است و این یعنی ما هنوز در شرایط انقلابی نفس می‌کشیم: عصر تغییرات پی‌درپی و نوآوری‌هایی که در نوع خود جدید، خارق‌العاده و پیش‌بینی‌ناپذیرند.

هردهه برای نسل ما به اندازه یک قرن تحول بود. ما نسلی هستیم که ظرفیت زیادی برای تغییر داریم چراکه می‌تواند عزیزترین چیزهایش را به پای آرمان‌هایش بریزد؛ نسلی که درعین حال می‌تواند به سادگی از افراد و چیزهایی که عاشقش بوده متنفر شود؛ نسلی که انقلاب، جنگ، صلح، نوسازی و تحریم را یکجا و با هم تجربه کرده است.

نوشتارهای این کتاب، تلویحاً تجربه‌های متفاوتی را منعکس می‌کنند. هدف صرفاً "روایت نسلی" از رویدادهای زندگی روزمره نیست، بلکه

والتر بنیامین در پاره‌ای از کتاب معروف خود پروژه پاساژها^۱ (۲۰۰۳) اشغال جمع‌کن‌ها را گروهی تصویری می‌کند که از میان زیاله‌ها چیزهای بازیافت‌پذیر را بیرون می‌کشند و از نواحیا می‌کنند. همین بازیافت‌پذیرکردن زیاله‌ها نشانه‌ای است از قدرت بخشیدن به صداها و خاموش و باارزش کردن چیزهایی که بی‌ارزش تصور شده‌اند و، مهم‌تر از همه، یافتن وعده‌هایی است که بی‌آنکه محقق شده باشند به میان زیاله‌ها افکنده شده‌اند.

سودمندی مطالعه انتقادی زندگی روزمره، تأمل در لایه‌های فراموش‌شده زندگی و مرئی ساختن امر نامرئی یا به تعبیر دقیق‌تر، برانگیختن چیزها از گور است. در فرهنگ مذهبی ما، روز محشر، روز برانگیختن از دل گورهاست. «يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا» یعنی روزی که مردم از گور شتابان بیرون می‌آیند (معارج: ۴۳). موجوداتی که هزاران سال خاموش بوده‌اند اکنون برمی‌خیزند و به صدا درمی‌آیند. نقد زندگی روزمره کمک به تحقق روز محشر، برانگیختن چیزها از دل گورها و احیای دوباره آن‌هاست. طبق روایت قرآن، در این برانگیخته‌شدن حتی نانسان‌ها نیز حضور دارند: «وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ» یعنی، و چون وحوش گرد آورده و محشور شوند (تکویر: ۵). بدین ترتیب، ما قرار است در این کتاب با جان‌بخشیدن مجدد به اشیا، درباره گذشته‌ای نه‌چندان دور روایتی متفاوت از روایت‌های رسمی ارایه دهیم.

به‌سخن درآوردن چیزهایی که روزگاری است زیاله شده‌اند، نوعی روش انتقادی برای فهم زندگی روزمره است. همین‌که جهان خاموش چیزها را بیدار می‌کنید، دنیای زندگان به لرزه درمی‌آید و سکوت و آرامش آن آشفته می‌شود. کافی است به تعبیر بنیامین نشان دهید و صدا دهید و به سخن آورید! یکی از مهم‌ترین راه‌های صدا دادن، نگاه کردن متفاوت به پدیده‌هاست؛ نگاهی که اکنون در سنگینی نگاه ایدئولوژیک به زوال رفته است. شاید نوعی دیالکتیک نگاه بتواند به یاری ما بیاید. آنچه به میانجی صف، کنکور و پیکان گفته

عباس کاظمی بانگارش این کتاب و تأکیدش بر "جامعه‌شناسی زندگی روزمره در ایران" از یکسو با ادبیات علوم اجتماعی کلیشه‌ای در ایران فاصله گرفته و به مطالعه واقعیت‌های عینی جامعه پرداخته است و از دیگر سو با ظرافت و هوشمندی، ابعادی بسیار مهم و پیچیده از زندگی روزمره ایرانیان را در چند دهه اخیر بررسی کرده است. امیدوارم که محققان و روشنفکران ایرانی با مطالعه این کتاب به مطالعه زندگی روزمره و جهان زیسته ایرانیان بیش تر علاقه مند شوند و از پرداختن به مباحث انتزاعی و بریده از متن جامعه فاصله بگیرند. مطالعه کتاب امر روزمره در جامعه پسانقلابی حداقل مرا به چنین کاری مشتاق کرد.

— علی میرسپاسی

استاد مطالعات اسلامی و خاورمیانه دانشگاه نیویورک

این کتاب نوآورانه، از طریق مشاهدات دقیق مردم‌نگارانه، اولین سری از مطالعات جامعه‌شناختی در باب زندگی روزمره در ایران است. عباس کاظمی با تحلیل زندگی اجتماعی اشیا مانند کراوات، جین و پیکان تا ایدئولوژی خشونت، شادی و کنکورفهم و درک ما را از پیچیدگی‌ها و تناقضات زندگی اجتماعی در ایران پسانقلابی بالا برده است.

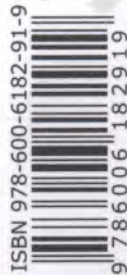
— آصف بیات

استاد جامعه‌شناسی و مطالعات خاورمیانه دانشگاه الینوی

فرهنگ جاوید

۲۴۰۰۰ تومان

ISBN 978-600-6182-91-9

9 786006 182919